

Het einde van de Tweede Wereldoorlog in Breukeleveen

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

Vooraf in de laatste oorlogsjaren zaten in Breukeleveen en omgeving veel onderduikers. In de rietzodden van de Breukeleveense Plas waren van riet verscheidene schuilhutten gebouwd. Op de legakkers achter Tienhoven stonden tussen het struikgewas hutjes die men had gecamoufleerd als hooioppers of turfhopen. In die primitieve, vochtige hutjes sliep men, meestal op een strozak op een over de drasse grond gelegde vlonder. De gewone onderduikers veroorloofden zich overdag redelijk wat bewegingsvrijheid, tenzij men door fluitsignalen of de stand van de wieken van de over grote afstanden zichtbare molen aan de Tienhovense Dwarsdijk op gevaar werd geattendeerd. Joden zaten er vaak de volle 24 uur per dag, zelfs in de strenge winter van 1944-1945. Minstens zes joden hebben in Breukeleveen het eind van de oorlog gehaald; van diverse anderen, die na verloop van tijd naar schuilplaatsen elders werden overgeplaatst, is het lot mij onbekend.

De onderduikers werden gesteund door de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers, de L.O., waarvan in Breukeleveen onder meer onderwijzer A. Geukema, waterschapssecretaris A. Huitzing en bakker Joop Manten deel uitmaakten. Daarnaast was er een actieve kern van de B.S., met onder andere de Breukelevenaars Gert Alblas, Gijs Bakker, Eddy Jaarsma, Dirk Manten en Henk Manten, alsmede verscheidene mannen uit Tienhoven en Oud-Maarsseveen. Enkele andere Maarssevenaars hadden zich bij de B.S. in Maarssen aangesloten. B.S. en L.O. hielpen elkaar. Bij een overval op het distributiekantoor in Westbroek, om bonkaarten voor de onderduikers te bemachtigen, kreeg Henk Manten een schot door zijn hand.

De Duitsers wisten dat zich in de natuurgebieden mensen verborgen hielden, maar konden er door onbekendheid met het terrein weinig tegen doen. Toch moest men altijd rekening met hen houden. De al enige tijd gevreesde grote razzia kwam op zondag 14 januari 1945. Door de strenge winter waren de plassen dichtgevroren. Dat bood de Duitsers de mogelijkheid om van alle kanten over het ijs het gebied binnen te trekken. Ze schoten door het riet, om zo de onderduikers uit hun schuilplekken op te jagen. Het is een wonder dat daarbij niemand is geraakt. Omstreeks 10 uur in de ochtend werden de eerste Duitsers in Breukeleveen en Tienhoven gesignaleerd; om ongeveer 4 uur in de middag verdwenen ze pas weer. Alle huizen werden doorzocht. Iedereen werd gesommeerd binnen te blijven. Bij een van de keren dat ik door het raam naar buiten keek, zag ik hoe gemeentewerkman Dirk van Ginkel op klompen door twee soldaten, met geweer in de aanslag, werd afgevoerd.

Tot aan het eind van de oorlog bleef het zaak waakzaam te blijven. Ongeveer een maand voor de bevrijding is in een boot bij Jacobus (Koop) van Ginkel nog een joodse jongen gearresteerd. Hij werd naar het door de Duitsers gevorderde restaurant Het Witte Huis in Nieuw-Loosdrecht gebracht, waar hij op gruwelijke wijze is vermoord.

Geheel onverwacht hoorden we op 23 april 1945 een zware explosie. Het geluid kwam van de Vaartdijk (thans Nieuweweg geheten). Met een paar anderen holde ik er heen. Toen we over de Vaartbrug (de brug over het Tienhovens Kanaal aan het zuidende van de Breukeleveense Herenweg) kwamen, was er op de Vaartdijk niemand te zien, maar wel hoorden we een geluid van kolkend water. Verder lopend, ontdekten we dat iets ten westen van de boerderij van Adriaan Timmer de Vaartdijk opgeblazen was. Het water uit het Tienhovens Kanaal stroomde met grote kracht de Béthunepol-

der in, en maakte door de hoge stroomsnelheid het gat nog zienderogen groter. Zo groot was de zuigende werking van het water, dat ook een gat werd getrokken in de strook land tussen het Kanaal en de Vijfde Plas. Vervolgens holden we de polder in om de boeren te waarschuwen, die in het geheel niet op een dergelijke wandaad voorbereid waren. Niet iedereen lukte het om nog tijdig alle dieren in veiligheid te brengen. Dagenlang spoelden kadavers uit de polder tegen de Vaartdijk aan.

Min of meer gelijktijdig met het opblazen van de Vaartdijk hadden de Duitsers ook alle Vechtsluizen opengezet. Daardoor steeg geleidelijk ook het water in de dorpen. De tuin achter mijn ouderlijk huis, Herenweg 17, kwam onder water te staan, maar op 6 mei 1945, toen de sluisen weer gesloten werden, was het water nog net niet zo ver gestegen dat het in huis kwam. De weg tussen ons huis en de Vaartbrug raakte vrijwel geheel overstroomd. In de schuilhutjes moesten de onderduikers de vlonders omhoog brengen om droog te blijven.

Door het gat in de Vaartdijk was de directe verbinding tussen Breukeleveen en het dorp Breukelen verbroken. Wie over de weg naar Breukelen wilde, moest kiezen tussen de omweg over de Maarsseveensevaart of de omweg over de Nieuw- en Oud-Loosdrechtsedijk en Bloklaan. Maar over veel vervoermiddelen beschikten de mensen niet, en zo werd vaak voor de roeiboot gekozen om toch via de kortste afstand het dorp te bereiken.

Op vrijdagavond 4 mei 1945 omstreeks 9 uur hoorden mijn ouders van de capitulatie van alle Duitse strijdkrachten in Noordwest-Europa. Het gaf een heel bijzonder gevoel toen we er met elkaar over spraken. Ik ging de weg op, maar in Breukeleveen waren weinig mensen buiten te zien. De meesten hielden zich veiligheidshalve nog maar aan de spertijd. In Tienhoven was meer volk op straat en kwamen al enkele vlaggetjes en vlaggen te voorschijn.

Het opgewonden gevoel bemoeilijkte die nacht het slapen. Zaterdagochtend al weer vroeg op. Om 8 uur luidde de kerkklok van de Nederlandse-Hervormde kerk van Tienhoven de eerste dag van de herkrege vrijheid in. De vlag werd uit de kerktoren gestoken en degenen die het zagen zongen nog wat aarzelend met elkaar het Wilhelmus. Onderweg zag ik de B.S. openlijk op straat, in blauwe overalls met armband, helm op, wapen in de hand.

Afb. 1. Hendrik Cornelis Manten, geb. Utrecht 22 juni 1922, (verzekerings)bankbediende, dook al in 1942 bij familie in Breukeleveen onder en werd kort daarna actief in de K.P. (later B.S.), waar hij zich liet kennen als iemand die nergens bang voor was; hij was trouw in zijn vriendschappen, hield van gezelligheid en een goed gesprek, maar was potdicht als het geheime informatie betrof. Ook overdag was hij "om onbekende redenen" vaak weg, altijd met zijn revolver op zak. De gevechten met de Duitsers in Westbroek op 5 mei 1945 werden hem fataal. Nadat hij samen met Eddy Jaarsma, een Breukeleveense mede-B.S.'er, gevangen was genomen, werden beiden halverwege de Kerkdijk in Westbroek op gruwelijke wijze - naar verluidt met hun eigen handgranaten - door de Duitsers om het leven gebracht. (Foto uit de collectie van J.A. Manten, Breukeleveen.)

Afb. 2. De gedenkplaats bij de Nederlandse Hervormde kerk van Westbroek met de namen van mensen uit Westbroek die door oorlogsomstandigheden het leven verloren en mensen van elders die daardoor in Westbroek het leven lieten. Daartussen staan de namen van de B.S.-mannen (M. van de Boom, M. Bouma, L. van Dam, *E.M. Jaarsma*, W. de Kruijff en *H.C. Mantén*) en burgers (T. van Keulen, J.G. Oudhof en C. Smaling) die op 5 mei 1945 om het leven kwamen. De Westbroekse verzetsman T.O. Oudhof Jac.zn werd op 27 september 1944 in Breukelen opgepakt en later op Fort De Bilt gefusilleerd. (Foto Arie A. Mantén.)

Duitse militairen werden door de B.S.'ers ontwapend en in het gemeentehuis van Westbroek onder bewaking bijeen gebracht. Een Duitse officier wist echter telefonisch contact te maken met zijn hoofdkwartier in Bilthoven. Dat stuurde onmiddellijk een grote gewapende eenheid met pantservoertuigen naar Westbroek. Er volgden vuurgevechten en standrechtelijke executies, waarbij drie burgers en zes B.S.'ers om het leven kwamen; onder deze laatsten de Breukelevenaars Eddy Jaarsma en Henk Mantén.

Aan het eind van die middag patrouilleerde een Duitse legerauto vol zwaar bewapende soldaten, geweer in de aanslag, door Tienhoven en Breukeleeven. Verdere confrontaties bleven gelukkig uit.

Voor een uitvoeriger beschrijving van de gebeurtenissen in Westbroek verwijs ik naar het artikel "De trieste bevrijdingsdag in Westbroek" door Leen de Raadt en Henk van Zijtveld, dat zal verschijnen in het speciale herdenkingsnummer 1995 van *St Maerten*, Tijdschrift van de Historische Vereniging Maartensdijk.

De Maarssense B.S.-groep kreeg bij Fort Maarssveene te maken met Duitse weerstand. Daarbij sneuvelde één Duitser. Toen de Duitsers versterking kregen, verschanste de B.S. zich in het fort, maar ze konden zich daar niet handhaven, onder meer omdat de Duitsers gebruik maakten van pantservuisten (zeer zware handgranaten). Bij de terugtocht kwam Jaap van den Bosch, een boerenzoon uit de Béthunepolder, om het leven.

Bronnen voor dit artikel: aantekeningen en geheugen van de schrijver; gesprekken met de heren G. Bakker (Breukeleeven, 1988), J.A. Mantén (Breukeleeven, 1995) en Drs. L.C. de Raadt (Westbroek, 1995).